

HAVÂRİC

(bk. HÂRİCİLER).

HAVAS

(bk. DUYU).

HAVAS

(الخواص)

Özel bilgiler
ve özel hallere sahip
veliler anlamında
bir tasavvuf terimi.

Sözlükte “bir nesneyi diğerlerinden farklı ve üstün kılan nitelik” anlamına gelen *hâssa* kelimesinin çoğulu olup genellikle *avam* karşıtı olarak “seçkin kişiler” mânasında kullanılır. Tasavvufta, herkeste bulunmayan birtakım bilgilere ve hallere, yetenek ve ruh temizliğine sahip velilere *havâs* veya *ehl-i husûs*, bunların en üstün olanlarına *hâssü'l-havâs* veya *hâssatü'l-hâssa* adı verilir; böylece tasavvufî anlayışta müslümanlar *avam* ve *havâs* şeklinde iki kategoriye ayrılır. *Havas* ve *hâssü'l-havâs*, şer'î yükümlülükler konusunda *avamla* aynı hükümlere tâbi olup *avam* uygulanan hükümler onlara da uygulanır. Ancak *havâs* nâfile ibadetlere büyük önem vermesi, haram ve mekruh olan şeylerden titizlikle kaçınması, dinî hayatı en mükemmel şekilde yaşamaya çalışması sonucunda birtakım özel bilgiler ve hallere sahip olarak *avamdan* ayrılır.

Mutasavvıflara göre Hz. Peygamber'in vahiy alma, mi'raca çıkma ve mucize gösterme gibi sadece kendine has bazı halleri (hasâisü'n-nebî) vardır. Aynı şekilde Resûl-i Ekrem sırdaşı olan Huzeyfe b. Yemân'a başkalarının bilmediği bazı şeyleri haber verdiği gibi Ali'ye de başkalarının bilmediği yetmiş kadar ilim dalını öğretmiş, ancak Hz. Ali, *avamın* kendisini yalancılıkla suçlamasından çekindiği için bunları açıklamamıştı. Hz. Ebû Bekir firâsete ve ilhama mazhar olmuş, Hz. Ömer hak ile bâtili birbirinden ayırma yeteneğine sahip olduğu için kendisine “Fârûk” denilmiştir (Serrâc, s. 38, 168-182). Hadis âlimleri hadis alanında, fıkıh âlimleri hukuk alanında uzman oldukları gibi sûfiler de ruh ve gönül halleri hususunda uzmandır. Bu konudaki bilgilerin ve hallerin bir bölümü Hz. Peygamber ve sahâbeden kendilerine intikal etmiş, bir kısmına ise ibadet, ahlâk, edep konula-

rında hassasiyet göstermek, ruh ve kalp hallerini kontrol altında tutmak, nefsi günah kirinden arındırmak, ilâhî hakikati ve sırrı kavramaya çalışmak suretiyle kendileri ulaşmıştır. Büyük bir ruhî çaba ve mânevî tecrübe ile kazanılan bu bilgilere “ilm-i husûs” adı verilir. “Ledün ilmi” veya “bâtin ilmi” de denilen bu bilgi türü sûfilere hasır (a.g.e., s. 31-33). *Havas* ve *hâssatü'l-havâs*, bu ilim sayesinde Kur'an ve hadisten herkesin farkına varamadığı mânaları bulur ve ortaya çıkarır. Meselâ Hz. İbrâhim'in gördüğü yıldız his, ay akıl, güneş Hak nuru şeklinde yorumlanmış; bundan da *avamın* his, havassın akıl, *hâssatü'l-havâsın* Hak nuru ile irşad edildiği sonucuna varılmıştır (Haydar el-Âmülî, s. 359).

Havas-avam ayırımına ilk sûfilerden itibaren bütün mutasavvıflarda rastlanır. Zünnûn el-Mısrî, “*Avam* günahattan, *havâs* gafletten tövbe eder” derken bu ayırımı yapmıştır (Kuşeyrî, s. 260). Sûfiler tevhid gibi en hassas konularda bile *avam-havas* ayırımı yapmışlardır. Meselâ Cüneyd-i Bağdâdî biri *avam*a, diğeri *havassa* ait iki tür tevhidden bahsetmiş (Serrâc, s. 49), daha sonra havassın tevhid anlayışına “tevhîd-i sûfiyye” veya “tevhîd-i hâfî” denilmiştir. Aynı ayırımı yapan Gazzâfî *avamın* tevhidinin “Lâ ilâhe illallah”, havassın tevhidinin “Lâ ilâhe illa hû” olduğunu söyler (*Mışkâtü'l-envâr*, s. 21).

Havastan olan bir kişinin kalbi uyanık, ahlâkı güzeldir. Hayır yapar, başkalarını buna davet eder. İyiliği emredip kötülükten menetme sorumluluğu çerçevesinde hükümdarlarla barış içinde bulunur (Sülemî, s. 226). Mutasavvıflar edep, ahlâk, hal, ilim ve mârifet gibi meziyetler bakımından halktan ileride olan havassın aynı zamanda mütevazî, sabırlı ve hayır sever olmaları gerektiğini söylerler. Sûfiler, bir kimsenin havastan olmasının kendisine herhangi bir ayrıcalık sağlamadığını kabul etmekle beraber *avam*, *havâs* ve *hâssü'l-havâsı* bazan farklı hükümlere tâbi kıldıkları da olur. Meselâ Kuşeyrî'nin üstadı Ebû Ali ed-Dekkâk semâi *avam* için haram, zâhidler (*havâs*) için mubah, sûfiler için müstehap sayardı (*Risâle*, s. 458).

Tasavvufta genellikle ibadet, hal, ahlâk, edep, ilim ve irfan üçlü bir sınıflandırmaya tâbi tutulur. Buna göre meselâ bir ahlâk kuralı alelâde, iyi veya en iyi şekilde uygulanabilir. *Avam* bu kuralları alelâde, *havâs* iyi, *hâssü'l-havâs* ise en iyi şekilde yerine getirir. Kur'an'da, “Allah'a koşunuz” (ez-Zâriyât 51/50) buyurulmuştur.

Bu buyruğu *avam* bilgisizlikten bilgiye, tembellikten çalışmaya, darlıktan genişliğe koşarak; *havâs* habere dayanan bildiden görmeye dayanan bilgiye, şekillerden ilkelere, huzurdan tecride koşarak; *hâssü'l-havâs* ise mâsivâdan Hakk'a koşarak uygular (Herevî, s. 12). İlme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, hakka'l-yakîn; muhâdâra, mükâşefe, müşâhede; tevâcüd, vecd, vücüd gibi üçlü sınıflandırmalar da hep bu temele dayanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Serrâc, *el-Lûmâ'* (nşr. Tâhâ Abdülbâki Sürûr), Kahire 1960, s. 31-33, 38, 49, 168-182; Sülemî, *Tabakât*, s. 226; Kuşeyrî, *Risâle* (Uludağ), s. 260, 458; Herevî, *Menâzil*, s. 12; Gazzâfî, *İhyâ'* (Beyrut), I, 33; III, 15; a.mlf., *Mışkâtü'l-envâr*, Beyrut 1986, s. 21; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Medâricü's-sâlikîn*, Kahire 1983, I, 504; Haydar el-Âmülî, *Câmî'u'l-esrâr*, Tahran 1378, s. 359; Süleyman Nedvî, *Asr-ı Saâdet* (trc. Ömer Rıza Doğrul), İstanbul 1928, III, 1392; Kettânî, *et-Terâtibü'l-idâriyye* (Özel), I, 98; III, 87, 176.

SÜLEYMAN ULUDAĞ

HAVAS İLMİ

Nesnelere harf, kelime ve duaların gizli özelliklerinden faydalanarak gaybdan haber verdiği veya varlıklar üzerinde etkili olduğu ileri sürülen bir ilim.

Bir nesnede bulunup başkalarında bulunmayan tabiat, özellik ve niteliği ifade eden *hâs* ve *hâssa* kelimelerinin çoğulu olan *havâs* insanlar için kullanıldığında “sıra dışı, üstün, seçkin kişiler” anlamına gelir.

İslâm âlimleri, Allah'ın varlıkları farklı şekillerde ve bir hikmet üzere yarattığı gerçeğinden hareketle onlardaki ilâhî sıraları keşfedebilmek için türlerini araştırmaya çalışmışlardır. Meselâ Câhiz, Gazzâfî, Demîrî, Zekeriyâ b. Muhammed el-Kazvîni, Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ebû Bekir b. Dâvûd, Hârûn Şah es-Simâvî gibi âlimler, tabiattaki canlı ve cansız varlıkların sahip oldukları özellikleri keşfetmek üzere gayret göstermiş, araştırmalarını kitap ve risâleler şeklinde ortaya koymuşlardır. Bu husustaki genel yaklaşım şöyledir: Her varlık türü kendi oluşumunu sağlayan bir elemana sahiptir ve her varlık farklı karışımların meydana getirdiği bir birleşiktir; varlıkları diğerlerinden farklı kılan bu özelliklere “*havâsü'l-ıesyâ'*” denilir. Dolayısıyla her varlığın kendine ait bir havassı söz konusudur. Ancak bazı varlıkların *hâssaları* bilinmemekte, bazılarınkı ise gizli olduğu için bilinmemektedir. *Havas* ilmiyle uğraşanlar,